

Nr 17

Konstitutionsutskottets utlåtande i anledning av motion angående formerna för anslutning till religiöst sam- fund och till politiskt parti eller politisk organisation.

I den till konstitutionsutskottet hänvisade motionen nr 62 i andra kam-maren av herr *Sjöholm* hemställs, »att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag beträffande intagande i kommande grundlag av stadgande av innebörd att anslutning till religiöst samfund och till politiskt parti eller politisk organisation kan ske endast genom egen-händigt undertecknad personlig ansökan och med bestämmelse tillika att minderårig under 15 år i religiöst avseende skall följa vårdnadshavaren».

Motionen

Motionären framhåller, att en av huvudprinciperna i en sund demokrati är den fullständiga personliga friheten i fråga om anslutning till religiös och politisk åskådning. Motionären fortsätter:

Det bör inte tolereras att denna frihet på något som helst sätt inskränkes eller göres illusorisk. Det bör sålunda inte kunna vara möjligt att medbor-gare i en demokratisk stat anslutes till religiöst samfund eller politiskt parti eller politisk meningsriktning på något annat sätt eller genom någon annan metod än en klart formulerad personlig meningsyttring. Detta grundläggande demokratiska krav är inte uppfyllt i vårt land.

Frågornas tidigare behandling

Det av motionären berörda spørsmålet som ofta uppmärksammats i den allmänna debatten har, i vad gäller kollektivanslutning till politiskt parti, förut varit föremål för riksdagens behandling.

Vid 1934 års riksdag väcktes två motioner angående åtgärder till förhind-rande av fackliga eller andra yrkesorganisationers kollektiva anslutning till visst politiskt parti. Samtidigt med dessa väcktes ett flertal motioner angående lagstiftning till arbetsfredens bevarande m. m., av vilka två i viss del behandlades tillsammans med de förstnämnda. I avgivet utlåtande (nr 52) hemställde andra lagutskottet, att riksdagen, i anledning av motionerna, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta verk-

ställa en allsidig och förutsättningslös utredning angående fackliga eller andra yrkesorganisationers kollektiva anslutning till politiska partier samt för riksdagen framlägga de förslag vartill utredningen kunde föranleda. Utskottet lämnade vissa statistiska uppgifter rörande omfattningen av de fackliga organisationernas kollektiva anslutning till det socialdemokratiska partiet. Därefter yttrade utskottet:

Såsom framgår av den av utskottet ovan lämnade redogörelsen hava fackföreningar i betydande utsträckning anslutit sig till visst politiskt parti. En fackföreningsmedlem, som icke vill vara med om sin förenings beslut om sådan kollektiv anslutning, har att skriftligen reservera sig; reservationsrätten är icke inskränkt till viss tid. Att sålunda utan den enskildes uttalande samtycke inregistrera honom i ett politiskt parti synes emellertid icke stå i god överensstämmelse med den politiska självbestämmningsrätt, som bör tillkomma varje medborgare. Den enskilde fackföreningsmedlemmens reservationsrätt torde knappast upphäva de olägenheter, som äro förbundna med den kollektiva anslutningen. En allsidig och förutsättningslös utredning i förevarande spörsmål synes därför vara av behovet påkallad.

I en vid utlåtandet fogad reservation av herr Sigfrid Hansson m. fl. hemställdes, att motionerna icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd. Reservanterna anförde:

Då det socialdemokratiska arbetarepartiet bildades 1889, lades grunden till detsamma av fackföreningar. Anslutningen till partiet har sedan dess i viss utsträckning förmedlats av sådana arbetarorganisationer. För de arbetare, som på så sätt velat knyta förbindelser med ifrågavarande parti, har denna anslutningsform ansetts vara motiverad icke blott med hänsyn till traditionen och den frändskap, som alltid funnits och alltjämt finns mellan svensk fackföreningsrörelse och socialdemokrati, utan även med avseende på att förmedlingen av partimedlemskap genom fackföreningarna erbjuder vissa praktiska fördelar. Fackföreningarna ha full frihet att välja denna anslutningsform för sina medlemmar eller icke. Något som helst tvång härvidlag har icke utövats; den tvångsanslutningsbestämmelse, som infördes i landsorganisationens stadgar 1898, upphävdes redan 1900. Beslut om förmedling av partimedlemskap fattas i demokratisk ordning i enlighet med föreningarnas stadgar. Landsorganisationen och förbunden befatta sig icke i något avseende med denna sak. För att enskilda fackföreningsmedlemmar icke skola mot sin önskan komma att gynna partiet, gälla sedan 1908 bestämmelser om reservationsrätt. Det kräves icke att en reservation motiveras och det torde icke heller förekomma, att fackföreningar eller deras medlemmar efterforska anledningen till att reservation avgives. Den omständigheten, att endast omkring 28 % av fackföreningarna förmedla medlemskap till partiet, torde utgöra ett bevis för att talet om tvångsanslutning av fackföreningar till partiet saknar fog för sig. Den omständigheten, att reservationsrätten endast i jämförelsevis ringa utsträckning använts inom de fackföreningar, som förmedla partimedlemskap, utgör å andra sidan ett bevis för att fackföreningarnas ifrågavarande beslut icke i allmänhet uppfattas såsom ett otillbörligt ingripande i medlemmarnas fri- och rättigheter. Upphovsmännen till och undertecknarna av de nu föreliggande motionerna, vari föreslås åtgärder i syfte att förhindra fackföreningar och

andra yrkesorganisationer att förmedla medlemskap i det socialdemokratiska arbetarepartiet, torde icke kunna göra anspråk på att företräda någon mera utbredd uppfattning inom fackföreningsvärlden eller bland arbetarna. Enligt vår mening ha de icke heller lyckats förebringa bevis för att det ur samhällets synpunkt skulle vara påkallat att på sätt som föreslagits ingripa i det fria föreningsväsendet.

Utskottets hemställan bifölls i första kammaren med 42 röster mot 25 och i andra kammaren med 79 röster mot 78, varvid 16 av sistnämnda kammares ledamöter avstod från att rösta. Riksdagens sålunda beslutna skrivelse anmäldes i statsråd den 30 december 1946, varvid beslöts, att den icke skulle föranleda någon Kungl. Maj:ts vidare åtgärd.

Frågan återkom vid 1950 års riksdag. I motioner hemställdes då, »att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t efter utredning för riksdagen framlägger förslag till lagstiftning innebärande förbud mot kollektiv anslutning av organisationers och föreningars medlemmar till politiska partier». Första lagutskottet yttrade i sitt utlåtande (nr 21) bl. a.:

Efter demokratiens genombrott i vårt land har det blivit självfallet, att alla medborgare skola äga politisk självbestämmanderätt, likaväl som tidigare steg för steg tanke- och yttrandefrihet, församlingsfrihet och religionsfrihet tillförsäkrats dem. Den därpå följande tiden och särskilt de senaste årtiondena ha präglats av en fördjupad syn på dessa fri- och rättigheter. Deras innebörd har alltmer trängt in i det allmänna medvetandet. Utvecklingen i främmande länder här skrämmande vittnesbörd om huru dessa omistliga värden lätt kunna förloras, om de icke på allt sätt värnas. Det framstår då som ett självklart anspråk, att företeelser i vårt eget samhällsliv icke få lämna utrymme för anmärkningar ur demokratisk synpunkt.

Med denna inställning till de allmänna demokratiska rättigheterna kan kollektiv anslutning till ett politiskt parti knappast vara förenlig. Genom den inom fackföreningsrörelsen tillämpade reservationsrätten är visserligen sört för att medlem av kollektivt ansluten förening kan hålla sig utanför partiet i fråga. Att den som icke vill biträda ett beslut om kollektiv anslutning är nödsakad vidtagna en positiv åtgärd, innebär dock ett visst intrång på den personliga friheten. Även om anledningen till gjord reservation ej skulle efterfrågas, tvingas reservanten genom sin åtgärd tillkännagiva, att hans åsikter avvika från de av föreningens majoritet omfattade. Detta synes utskottet stötande, då skydd mot att behöva röja sitt politiska ställningstagande måste anses ingå som en fundamental beståndsdel i den personliga friheten. — — — Av vad här anförts torde framgå, att den nuvarande möjligheten till kollektiv anslutning av en förenings medlemmar till politiskt parti icke är tillfredsställande ur demokratiska eller andra synpunkter. Den i och för sig tänkbara möjligheten att genom lagstiftning inskrida mot kollektiv anslutning vill utskottet dock för närvarande ej förorda. En sådan lagstiftning, som givetvis endast skulle avse anslutning till politiskt parti, skulle nämligen bli av rätt komplicerad natur. Denna utväg synes utskottet icke böra tillgripas, förrän andra möjligheter att ernå en tillfredsställande ordning på förevarande område försökts. De av utskottet anförda skälen böra därför göra det angeläget för organisationerna själva att upptaga och över-

våga frågan om avveckling av systemet med kollektiv partianslutning. Vissa händelser, som nyligen inträffat, giva anledning till antagande, att även inom fackföreningsrörelsen lämpligheten av detta system satts i fråga.

Utskottet hemställde, att motionerna icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd. Riksdagen biföll utskottets hemställan.

Vid 1965 års riksdag hemställdes i motioner, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning rörande möjligheterna till förbättrat skydd för medborgarnas politiska integritet. Motionärerna framhöll, att det demokratiska styrelseskicket förutsätter vissa grundläggande medborgerliga fri- och rättigheter: åsikts- och tankefrihet, yttrande- och tryckfrihet. Dessa fri- och rättigheter är avgörande för medborgarnas reella möjligheter att genom opinionsbildning och deltagande i de allmänna valen påverka beslut och samhällsutveckling. Oavsett denna funktion inom styrelseskicket får de berörda fri- och rättigheterna därjämte anses ha ett mycket stort egenvärde för den enskilde medborgaren. Som ett exempel på att skyddet för den politiska integriteten inte vore tillfredsställande framhöll motionärerna den kollektiva anslutningen av fackföreningsmedlemmar till ett politiskt parti. Allmänna beredningsutskottet, till vilket motionerna hänvisades, beredde SACO, TCO, SR, LO och SAF tillfälle att inkomma med yttranden. SACO avstyrkte motionerna under uttalande beträffande kollektivanslutningen, att denna fråga måste anses vara en angelägenhet för berörda fackliga organisationer. TCO hänvisade till sitt yttrande till första lagutskottet år 1950, i vilket inte togs uttrycklig ställning i frågan. SR tillstyrkte motionerna; LO däremot avstyrkte desamma. SAF tillstyrkte att frågan om kollektivanslutning till politiskt parti gjordes till föremål för närmare utredning och framförde till motivering härför:

Den kollektiva anslutningen till politiskt parti av fackförening innebär ett intrång i den enskilde individens rätt att själv bestämma sin politiska hemvist. — Den möjlighet till reservation som varje medlem av fackförening har mot medlemskap i politiskt parti innebär ett avsteg från valhemligheten. Varje medborgare bör ha en absolut rättighet att ej yppa sin partitillhörighet eller sin politiska inriktning. Om reservationsrätten skall kunna utnyttjas måste vederbörande redovisa sin politiska inställning. Detta är synnerligen otillfredsställande. — Föreningen vill också understryka att den sammanblandning av fackliga och politiska intressen som sker genom kollektivanslutningen är olämplig.

Utskottet uttalade i sitt utlåtande (nr 35), att frågan om kollektivanslutningen enligt utskottets mening var en intern angelägenhet för de fackliga organisationerna och att statliga ingripanden i någon form därför icke borde ifrågasättas. Med bifall till utskottets hemställan avlog riksdagen motionerna. Sju ledamöter reserverade sig på förevarande punkt.

Vad angår frågan om anslutning till religiöst samfund genom annan metod än en klart formulerad meningssyttring må följande anföras.

Religionsfrihetslagen av år 1951 stadgar i 7 och 8 §§ att barn vid födel-
sen inträder i svenska kyrkan, barn i äktenskap om båda föräldrarna och
barn utom äktenskap om modern tillhör kyrkan. Om utträde stadgas i
11 § att, om medlem av svenska kyrkan inte längre vill tillhöra denna, han
skall göra anmälan hos pastor i den församling, där han är kyrkobokförd.
Anmälan skall göras personligen eller enskilt i egenhändigt undertecknad,
av två personer bevittnad handling. I 12 § stadgas bl. a. att för den som står
under annans vårdnad och ej fyllt aderton år, ansökan om utträde göres av
vårdnadshavaren. I 4 § första stycket återfinns följande stadgande: »Ej må
någon vara skyldig tillhöra trossamfund. Åtagande i strid mot denna be-
stämmelse vare utan verkan.» Med trossamfund förstås enligt andra styc-
ket förutom svenska kyrkan sammanslutning för religiös verksamhet, vari
ingår att anordna gudstjänst.

Först genom en förordning *år 1860* angående främmande trosbekännare
och deras religionsutövning blev det möjligt att övergå från svenska kyrkan
till främmande religionsamfund. Ingen skulle dock anses skild från kyr-
kan förrän han upptagits i annat inom riket tillåtet samfund. Sådant samfund
fick icke mottaga någon som medlem, förrän denne i föreskriven ordning
anmält sig till utträde ur kyrkan. Främmande trosbekännare fick endast
med Kungl. Maj:ts tillstånd bilda församling, och endast ett sålunda tillå-
tet trossamfund ägde rätt till fri religionsövning. Förordningen gällde endast
för kristen trosbekännare av annan lära än den rena evangeliska. För mo-
saiska trosbekännare gällde i stället en *år 1838* tillkommen förordning.

Den *år 1860* utfärdade förordningen ersattes av förordningen *år 1873*
angående främmande trosbekännare och deras religionsövning. Denna skilde
sig från den äldre bl. a. däri, att Kungl. Maj:ts tillstånd nu icke längre skulle
vara ett nödvändigt villkor för bildande av församling av främmande tros-
bekännare. Om de personer som bildade församlingen önskade, att den
skulle erkännas av staten, kunde de emellertid göra ansökan härom hos
Kungl. Maj:t; en sålunda erkänd församling var tillförsäkrad rätt till of-
fentlig religionsövning. Medlem av svenska kyrkan, som omfattat främ-
mande kristen lära och därför ville utträda ur kyrkan, ägde möjlighet där-
till. Han skulle vid sin anmälan om utträde uppge det trossamfund, till vil-
ket han ville övergå. Därmed avsågs icke med nödvändighet ett erkänt tros-
samfund. Den utträdande ansågs skild från kyrkan, då han gjort föreskri-
ven anmälan; sålunda upprätthölls icke längre kravet på att han dessutom
inträtt i annat trossamfund. Ej heller bibehöll förordningen bestämmelsen
om att sådant trossamfund icke fick mottaga någon som medlem, förrän
denne anmält sitt utträde ur svenska kyrkan. I fråga om ordningen för an-
mälan om utträde ur svenska kyrkan innehöll 1873 års förordning, att den
som ville utträda skulle ge sin avsikt till känna för kyrkoherden i den för-
samling han tillhörde. Därefter skulle han, sedan minst två månader för-
flutit, vid personlig inställelse hos kyrkoherden göra ytterligare en anmä-
lan. Utträdet ansågs ha skett vid sistnämnda tillfälle.

Bestämmelserna i 1873 års förordning var i allt väsentligt gällande intill den 1 januari 1952, då 1951 års religionsfrihetslag trädde i kraft. Denna innehöll till en början inga bestämmelser om skriftlig ansökan om utträde. Fråga därom upptogs i motioner vid 1953 års riksdag, vilka avlogs av riksdagen. I ärendet avgavs remissyttranden, däribland av Frikyrkliga samarbetskommittén, som bl. a. anförde:

Samarbetskommittén företräder avgjort den uppfattningen, att en konsekvent tillämpning av religionsfrihetens princip när det gäller medlemskap i svenska kyrkan skulle kräva att detta medlemskap — icke dess motsats: utträdet ur denna kyrka — gjordes beroende av en aktiv handling från medborgarnas sida. I väntan på att ett underlag skall skapas för en lagstiftning efter dessa linjer synes det angeläget, att allt som är möjligt göres för att undanröja de praktiska olägenheter som det nuvarande systemet medför.

Ärendets fortsatta behandling inom riksdagen saknar intresse i förevarande sammanhang.

I anledning av framställning av 1959 års riksdag framlade Kungl. Maj:t till 1963 års riksdag förslag om införande jämväl av skriftlig utträdesansökan (prop. nr 146). Till grund för ändringsförslaget låg en inom justitiedepartementet upprättad promemoria som remissbehandlats. Av remissinstanserna uttalade Förbundet för religionsfrihet bl. a.:

Det enligt förbundets mening i princip enda tillfredsställande systemet, vars införande förbundet dock tror kommer att dröja många år, är att var och en som önskar vara medlem i något trossamfund skall anmäla eller begära sitt inträde i detta samfund.

Propositionen bifölls av riksdagen.

Författningsutredningen föreslog (SOU 1963: 16) att i en blivande regeringsform skulle införas en regel av innehåll, att svensk medborgare skall njuta åsiktsfrihet, yttrandefrihet och tryckfrihet, religionsfrihet samt församlingsfrihet och föreningsfrihet. Medborgarna äga sålunda, hette det vidare i det föreslagna stadgandet, enligt vad i grundlag och annan lag närmare stadgas, fritt uttrycka tankar och åsikter, fritt meddela och mottaga uppgifter och underrättelser, fritt bekänna och utöva sin religion samt fritt sammankomma och fritt sammansluta sig för allmänna eller enskilda syften. I motiven berörde författningsutredningen icke närmare den problemställning, som uppdrages i nu förevarande motion.

Utskottet

Såsom framgår av redogörelsen ovan har frågan om kollektiv anslutning av fackföreningsmedlemmar till politiskt parti vid olika tillfällen behandlats av riksdagen. Riksdagen har sålunda såväl år 1950 som år 1965 avslagit motioner som syftat till lagstiftning innebärande förbud mot kollektiv anslutning av fackföreningsmedlemmar till politiskt parti.

Vad angår den av motionären aktualiserade frågan om sättet för anslutning till religiöst samfund förhåller det sig visserligen så, att flertalet svenska medborgare formellt genom födelsen inträder som medlemmar i svenska kyrkan. Beträffande nu rådande ordning bör emellertid antecknas, att den som fyllt aderton år själv kan anmäla sitt utträde ur svenska kyrkan. Formerna för sådan anmälan har med verkan från och med år 1964 betydligt förenklats. Utredningen kyrka—stat är vidare enligt vad utskottet inhämtat för närvarande sysselsatt med att utreda frågan om medlemskap i svenska kyrkan, och betänkande vari frågan behandlas kan väntas bli avlämnat nästa år.

Med hänvisning till det ovan anförda och då utskottet icke finner skäl för införande i grundlag av sådant förbud som motionären avser, avstyrker utskottet motionen.

Utskottet hemställer alltså,

att motionen II: 62 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 22 februari 1966

På konstitutionsutskottets vägnar:

TORSTEN ANDERSSON

Närvarande:

från f ö r s t a kammaren: herrar Georg Pettersson*, Torsten Andersson, Damström, fru Segerstedt Wiberg, herrar Sveningsson, Erik Olsson, Carl Albert Anderson, Dahlberg, Tistad och Svenungsson; samt

från a n d r a kammaren: herrar Adamsson, Wahlund, Magnusson i Tumhult, fru Thunvall, herrar Johansson i Trollhättan, Larsson i Luttra, Andersson i Billingsfors, Zetterberg, Keijer och Werbro.

* Ej närvarande vid justeringen.

Särskilt yttrande

av herrar *Sveningsson, Svenungsson och Werner*:

I likhet med utskottets övriga ledamöter har vi funnit, att motionen II: 62 inte bör föranleda någon riksdagens åtgärd. Beträffande kollektivanslutning till politiska partier är det emellertid angeläget för oss att särskilt betona, att ställningstagandet endast avser frågan, om lagstiftningsåtgärder bör vidtagas. Liksom reservanterna till allmänna beredningsutskottets utlåtande 1965: 35 anser vi, att problemet bör angripas genom andra åtgärder.